

Ivona Smolčić, mag. educ. philol. croat.

ivona.smolic5@gmail.com

Uloga i značaj odgoja ženskog djeteta tijekom devetnaestoga stoljeća na primjeru pripovijetke *Duga* Dinka Šimunovića

Sažetak

Prijelaz stoljeća rezultirao je značajnim promjenama u društvu kako u europskim tako i u hrvatskim okvirima. Veliki val promjena nije zaobišao ni područje ženskih prava. Hrvatski modernistički književnik Dinko Šimunović (Knin, 1873 – Zagreb, 1933) problem je neravnopravnosti spolova učinio jednim od ključnih motiva svojih književnih djela. Šimunović je svoje likove smjestio u tradicionalnu seosku patrijarhalnu sredinu te je u mnogim djelima ocrtao život na dalmatinskoj krši, specifičnome podneblju određenome konzervativnim društvenim konvencijama. Otpori nositelja staroga sustava često su se oslanjali na pokrajinske, partikularne identitete, dok bi svako prihvaćanje promjene vodilo do (neželjenoga) zatiranja kodova na kojima kolektiv počiva. Podjela rodni uloga ključan je element očuvanja onoga što se, u Šimunovićevim djelima, naziva starinom. Stoga je važno zadržati se na djelima koja progovaraju o muško-ženskim kompleksnim odnosima u ruralnome ambijentu jer su određeni odgojnim principima perpetuiranim unutar zajednice.

Ključne riječi: *Dinko Šimunović, Duga, modernizam, rodne uloge, spol*

1. Društvene promjene tijekom devetnaestoga stoljeća i uloga žene

Tijekom 19. stoljeća razvija se građansko društvo te nameće potrebu obrazovanja svojih članova što se isprva ne odnosi i na žene. To je posljedica predrasuda o „prirodi” žena i muškaraca koje su propisivale ženinu vezanost za obitelj, a muškarčevu za kulturu, politiku i ine sfere javnoga života. Takva se podjela ostvarivala unutar patrijarhalnoga društvenog uređenja za koji Pateman navodi kako „počiva na pozivanju na 'prirodu' te na tvrdnji da ženina prirodna funkcija rađanja određuje njezino mjesto u kući i podređen položaj u poretku stvari” (Pateman 1998: 118). U skladu s tim, Tudor dijeli nametnute rodne uloge na sfere privatnoga (ženina) i javnoga (muškarčeva) prostora (usp. Tudor 2005: 44). Prijelaz stoljeća u Europi generira pokrete za ženska prava, ponajprije usmjerene na ostvarivanje njihove glasačke

ravnopravnosti. Tako se javlja ženski pokret definiran kao zajednički naziv za niz političkih i socijalnih pokreta koji se javljaju od sredine stoljeća s ciljem osiguravanja prava žena na dostojanstvo i jednakost u društvu, politici i gospodarstvu (usp. Spajić-Vrkaš – Kukoč – Bašić 2001: 637). Također, prati se i pojava feminizma, što se istodobno determinira kao teorijsko mišljenje i političko djelovanje. Riječ je o skupu teorija i učenja usmjerenih na kritiku patrijarhata i patrijarhalnoga mišljenja s ciljem afirmacije žena i ostvarivanja njihove ravnopravnosti. U literaturi se dijeli na tri vala; dok je prvi bio usmjeren na zadobivanje prava glasa, obrazovanja i profesionalnoga rada te je bio obilježen uvjerenjima liberalnoga feminizma (usp. Milojević 2011: 28–30), drugi je val polazio od teorijske podloge temeljene na univerzalnosti razuma te na prihvaćanju i slavljenju ženske različitosti, stoga se vezuje za radikalni feminizam (usp. Milojević 2011: 32); treći val obuhvaća raznolike feminizme poput postmodernoga, multikulturalnoga, globalnoga ili ekološkoga, a bavi se temama kao što su rasni i klasni odnosi te ulogom medija, novih tehnologija i popularne kulture (usp. Milojević 2011: 34–35). Hrvatska je zbog svojega političkog položaja tijekom 19. stoljeća zaostajala za europskim modernizacijskim procesima, a takvo je okruženje sputavalo redefiniranje ženina statusa. Ipak, vrijeme narodnoga preporoda nagovijestilo je određene promjene što je posljedica povezanosti odgoja i obrazovanja s idejom širenja nacionalne svijesti. Smatralo se kako se odgoj hrvatskoga mladoga građanstva, osim u obrazovnim institucijama, trebao vršiti i kod kuće posredstvom žene/majke, stoga se u romanu Blaža Lorkovića *Ispovijesti* ženu naziva „svećenicom kućevnoga žrtvenika” (Lorković 2002: 117). Naime, preporoditelji su nastojali proširiti okvir ženina djelovanja pa od *kućnoga anđela* postaje aktivnom i ravnopravnom članicom društvenoga života što se u spomenutome romanu ilustrira citatom: „Ne zahtijevamo da se odreknu svojih preimućta u društvenom životu, pače mi ćemo granice ovim posljednjim njim na korist još i razmaknuti...” (Lorković 2002: 118). Spomenuti se pomak u definiraju ženina položaja očituje i školskom reformom iz 1874. kada se za oba spola propisuje obvezno osnovnoškolsko obrazovanje što je rezultat modernizacijske politike bana Ivana Mažuranića (1873 – 1880). Iako 1919. godine žene zadobivaju pravo obrazovanja na svim fakultetima u zemlji, svijest o potrebi njihova visokoškolskoga obrazovanja stasava tek nakon Drugoga svjetskog rata. Valja reći kako hrvatska kulturna scena 19. stoljeća ipak može posvjedočiti zastupljenost ženskih figura u umjetnosti o kojima Ivan Kukuljević Sakcinski progovara u svojem *Slovníku*. Također, Zdenka Marković 1911. objavljuje članak o zastupljenim umjetnicama na izložbi Društva hrvatskih umjetnika nazivajući ih „malom, ali hrabrom četom” (Marković 1911: 148–150), a značajna je i *Intimna izložba* održana u okviru Proljetnoga salona 1916. kojoj je cilj stvaranje domaće umjetničke kulture. Kolešnik je naziva prvim javnim

izjednačavanjem muškog i ženskog doprinosa nacionalnoj umjetnosti dvadesetoga stoljeća (usp. Kolečnik 2006: 221–246, 237).

2. Uloga obitelji u pripovjednom djelu *Duga* Dinka Šimunovića

Pripovijetka *Duga* (1919) svojim je mjestom u lektirnoj građi od svih Šimunovićevih djela do danas najzastupljenija u svijesti šire čitateljske publike. Specifična problematika koju tematizira osobito je zanimala i književnu kritiku, a Nemeć ju je uvrstio i u svoju *Antologiju hrvatske novele* (usp. Nemeć 1997: 174–196). Prema Žmegaću osnovna je tema pripovijetke značenje psihološke i društvene distinkcije među spolovima sa svim posljedicama što ih njezino tumačenje može izazvati u životu pojedinca (usp. Žmegać 1998: 190). Njezin je značajan element oslikavanje psihološkoga stanja glavne protagonistice što se ostvaruje slikarskom tehnikom diferencijacije svijetlih i tamnih tonova, osobito prisutnom u opisima prostornosti. Prema Šicelu (usp. 1997: 145) Šimunović je impresionističkim nastojanjima svojim likovima nametnuo nužnost doživljavanja i emocionalnih preokupacija zabacivši opis događaja i fokusiravši se na analizu stanja. Glavna je protagonistica u djelu djevojčica Brunhilda, zvana Srna. Društvene norme razdoblja i sredine kojoj pripada namijenile su joj određenu rodnu ulogu zbog koje svakodnevno pati. Takav je poredak rezultirao osobitim načinom roditeljskoga odgoja ispunjenoga zabranama i prijekorima. U skladu s ranije opisanim društveno-povijesnim kontekstom zaključuje se kako je takav vid odgoja djevojčice pripremao na propisanu im ulogu, odnosno na ukalupljenost u privatnu domenu života. Okidač Srnina protesta patrilinearnome društvenom ustroju narodno je vjerovanje prema kojemu djevojčica prolaskom ispod duge postaje dječak što za nju rezultira smrtnim ishodom. Korijeni takva vjerovanja pronalaze se u ženskoj neravnopravnosti koja je generacijski uvriježena jer su roditelji vlastite metode odgoja naslijedili od svojih predaka. Obitelj je stoga ključna stavka u formiranju određenih ponašanja pojedinca jer funkcionira prema zadanim oblicima društvenih imperativa kojih se njezini članovi trebaju pridržavati. O tome progovara Fromm (1980: 15) riječima: „Prvi odlučujući utjecaji na dijete koje raste dolaze od porodice, ali ukupna struktura porodice, svi primjereni osjećajni odnosi u njoj, svi ideali koje ona zastupa sami su sa svoje strane uvjetovani društvenom i klasnom pozadinom porodice, društvenom strukturom iz koje ona izrasta.” Ruralan ambijent Šimunovićeve pripovijetke počiva na snažnome kolektivizmu čiji je najmanji segment upravo obitelj. Kao i cjelokupna zajednica ona je patrijarhalna, stoga perpetuirajući isti takav oblik socijalizacije. U takvoj je obitelji izuzetno važna očinska figura koja je ključna za reprodukciju moći jer se pozicionira kao roditelj i kao vlasnik. Iako postoje mnogi prijevori oko postizanja jedinstvene definicije odgoja, literatura složno ističe kako se njegovom temeljnom

zadaćom smatra razvoj čovjeka kao ljudskoga bića. Suprotno tome, fundamentalna značajka odgoja prikazanog u djelu jest odstupanje od potrebe za razvitkom čovjekove osobnosti, samoodređenja, slobode i emancipacije. Budući da patrijarhalni otac zrcali svjetonazor čitave društvene skupine kojoj pripada, nameće se mogući zaključak da tragičan kraj pripovijetke zapravo eksponira neodrživost konzervativnoga patrilinearnog ustroja. Na koncu, Srnini roditelji počinili su samoubojstvo netom nakon što su osvijestili svoju odgojnu pogrešku kao posljedicu nedostatka filozofskoga promišljanja o odgoju.

3. Odgoj, ograničavanje i promjena

Sagledava li se pojam osobe u smislu emancipacije, postaje evidentno kako je riječ o kategoriji koja se ne realizira nužno kod svih pojedinaca. U nekim slučajevima pojedinac funkcionira i kao neemancipirani subjekt, stoga je dio dijelom društva koje njime upravlja. Upravo je to rezultat manipulacije u odgojnome području kojom se razvitak djetetove osobnosti podređuje zahtjevima onih koji nad njime vladaju. S druge strane, odgoj kao emancipacija predstavlja oslobođenje od svih vrsta podčinjenosti zadobivenih manipulacijom te pretpostavlja djelovanje zasnovano na uzajamnome poštovanju i ravnopravnosti sudionika. U tom smislu valja spomenuti filozofiju odgoja. Naime, filozofija se pitanjima o odgoju suočava i s pitanjima o pluralizmu i o demokraciji, stoga filozofski odgoj pojedincima otvara mogućnost promišljanja o sebi čime postaju aktivnim subjektima društva. Nasuprot tome, patrijarhalni odgojni principi polazili su upravo od desubjektivizacije ženskoga bića s ciljem očuvanja postojećih društvenih regula. Na primjeru Šimunovićeve pripovijetke manipulacijom se smatra patrijarhat koji namjesto odgoja nameće svoju ideologiju. Narativi, kojima su ženska djeca bila podvrgnuta još od najranijega djetinjstva, stvarali su osobe koje ne posjeduju kritički um te su u svakoj mjeri podložne muškome autoritetu, bilo da je riječ o figuri oca ili poslije supruga. Odgoj prikazan u djelu sveden je na ograničenja koja roditelji postavljaju pred glavnu protagonisticu svojim autoritetom što je razvidno u sljedećem citatu: „I tako je Srna slušala svaki dan bezbrojne opomene za svoju lakoumnost, osobito kad bi htjela da učini nešto što se dopušta samo dječacima” (Šimunović 1998: 46). U djelu se problematizira psihološka integracija biološke stvarnosti što je rezultat društvenoga dogovora. Prema tome, glavna je protagonistica primorana ponašati se pasivno, iako svojim temperamentom ima predispozicije biti aktivnim likom. Spolnim se identitetom označava način na koji pojedinac sebe doživljava kao nositelja određenih spolnih obilježja, dok je rodni identitet način ponašanja koji proizlazi iz tih obilježja, a iz svega navedenog proizlaze i rodne uloge, odnosno očekivana ponašanja muških i ženskih osoba u zajednici. Riječ je o društveno i kulturno određenome sustavu čemu se Srna čezne

oduprijeti. Stoga se zamišlja u tijelu dječaka nakon prolaska ispod duge, no njezina je temeljna preokupacija postići slobodu dostupnu suprotnome spolu. Brunhildinim/Srninim likom Šimunović je kreirao djevojku koja postavlja bitna pitanja o svojem statusu unutar društva te ga nastoji redefinirati. Budući da se unutar promatranoga društvenog sustava priznaje ono zadano, dolazi do konačne nemogućnosti realizacije Srninih težnji. Time se dodatno pojačava osjećaj slabosti i nemoći u borbi sa životom i prirodom što se sublimira u vidu unutrašnjih sukoba i podvojenosti vlastite ličnosti na psihičku i fizičku. Dolazi se do zaključka kako je u Srninu slučaju emancipacija zahtijevala promjenu, odnosno realizaciju narodnoga vjerovanja. Upravo je to vjerovanje vrhunac djela jer, osim što predstavlja željenu promjenu u koju se ne sumnja jer je dio predaje (usp. Rudan, 2002.), narodno vjerovanje svojom usmenošću pripada epskom što utjelovljuje muškost (nasuprot lirskom što utjelovljuje ženskost). U tom smislu valja spomenuti specijalnu dimenziju patrijarhata jer dolazi do simboličke konfrontacije između zatvorenoga i otvorenoga prostora. Tako je Srna prelaskom u svijet narodne predaje iskoračila iz svoje privatne sfere te se izložila javnoj što je ujedno označilo njezin kraj.

Zaključak

U tradicionalnoj sredini ženi se nameće što treba činiti, dok ona nema pravo na odabir pa svako odstupanje od propisanoga predstavlja nedopušteni aktivizam. Takva se podjela dogovorenih rodni uloga ostvarivala unutar patrijarhalnoga društvenog uređenja koje je propisivalo ženinu prirodnu funkciju rađanja te podređen položaj u poretku stvari. Upravo je to razvidno na primjeru Šimunovićeve pripovijetke *Duga* čija je krucijalna misao značenje psihološke i društvene razlike među spolovima sa svim posljedicama njezina tumačenja. Glavna protagonistica Srna pati zbog društvene uloge koja joj je određena društvenim normama razdoblja i sredinom u kojoj se nalazi. Valja spomenuti kako je na primjeru djela ključna uloga upravo obitelji koja funkcionira prema zadanim oblicima društvenih imperativa kojih se njezini članovi trebaju pridržavati, a koji pojedincu uskraćuju slobodu. Okidač Srnina protesta patrilinearnome društvenom ustroju narodno je vjerovanje prema kojemu djevojčica prolaskom ispod duge postaje dječak što za Srnu znači ostvarivanje toliko željenoga prava na slobodu. Spomenuto narodno vjerovanje simbolizira promjenu za kojom protagonistica teži, no koju ne ostvaruje jer prelaskom u svijet narodne predaje izlazi iz privatne sfere što se na njezinu primjeru naplaćuje.

Literatura

Adamović, Mirjana (ur. Jasenka Kodrnja). 2006. „Rodne značajke djelatnosti”. U: *Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Benjamin, Jessica. 1988. *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism and the Problem of Domination*. New York: Phateon Books.

Brešić, Vinko. 2015. *Hrvatska književnost 19. stoljeća*. Zagreb: Alfa.

Detoni-Dujmić, Dunja. 1991. *Dinko Šimunović*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti.

Durić, Dejan. 2012. „Patrijarhat, rod i pripovijetke Dinka Šimunovića”. *Croatica et Slavica Iadertina*. God. 8, sv.1. str. 259–276.

Fromm, Erich. 1980. *Autoritet i porodica*. Zagreb: Naprijed.

Galić, Branka. 2002. „Moć i rod”. *Revija za sociologiju*. God. 23. sv. 3–4., 225–238.

Jagić, Suzana. 2008. „Jer kad žene budu prave... Uloga i položaj žena u obrazovnoj politici Banske Hrvatske na prijelazu u XX. stoljeće”. *Povijest u nastavi*. God. 6. sv. 1., 77–100.

Kodrnja, Jasenka (ur. Jasenka Kodrnja). 2006. „Djevojka i Duga – prostorno-vremenske coordinate” U: *Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Kolešnik, Ljiljana (ur. Jasenka Kodrnja). 2006. „Likovne umjetnice” U: *Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Mance, Ivana. 2012. *Zèrcalo naroda. Ivan Kukuljević Sakcinski: povijest umjetnosti i politika*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti.

Mansfeld, Nick. 2000. *Subjektivitè: Theories od The Self from Freud to Haraway*. St. Leonards: Allen & Unwin.

Marković, Zdenka. 1911. „Žene u našoj umjetničkoj izložbi”. *Domaće ognjište*. God. 11, 148–150.

Milojević, Ivana (ur. Ivana Milojević, Slobodanka Markov). 2011. „Tri talasa feminizma, istorijski i društveni kontekst”. U: *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad: Mediteran Publishing.

Nemec, Krešimir. 1997. *Antologija hrvatske novele* (prir. Nemec, Krešimir). Zagreb: Naklada Pavičić

Nemec, Krešimir. 2001. *Hrvatski pripovjedači*. Zagreb: Mozaik knjiga.

Ograjšek Goranjak, Ida (ur. Andrea Feldman). 2004. „On uči, ona pogađa, on se sjeća, ona prorokuje – pitanje obrazovanja žena u sjevernoj Hrvatskoj krajem 19 stoljeća”. U: *Žene u Hrvatskoj: ženska i kulturna povijest*. Zagreb: Institut Ženska infoteka.

Pateman, Carole. 1998. *Ženski nered: demokracija, feminizam i politička teorija*. Zagreb: Ženska infoteka.

Rada Borić (ur.) *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. 2007. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova RH.

Polić, Milan. 2002. „Filozofija odgoja i feminizam”. *Metodički ogledi*. God. 10. sv. 1., 61–66.

Polić, Milan. 2006. „Odgoj i pluralizam”. U: *Filozofska istraživanja*. God. 26. sv.1., 27–36.

Sielert, Uwe. 2005. *Uvod u seksualnu pedagogiju*. Zagreb: Educa.

Spajić-Vrkaš, Vedrana. Kukoč, Mislav, Bašić, Slavica. 2001. *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju – Interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO.

Šicel, Miroslav. 1997. *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga.

Tudor, Ruth. 2005. *Poučavanje ženske povijesti 20. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa.

Vuk-Pavlović, Pavao. 1932. *Ličnost i odgoj*. Zagreb: Tipografija d.d.

Zaninović, Vice (ur. Vice Zaninović). 1965. „Predgovor”. U: PSHK70 *Dinka Šimunović*. Zagreb: Matica hrvatska, Zora.

Žmegač, Viktor (ur. Ivo Frangeš, Viktor Žmegač). 1998. „Folklorni impresionizam – Duga Dinka Šimunovića”. U: *Hrvatska novela: interpretacije*. Zagreb: Školska knjiga.

Mrežni izvori

Rudan, Evelina (ur. Stipan Matoš). 2002. „O predaji u 'Dugi' i kazivačkoj situaciji u 'Mladosti’”. U: *Zbornik radova i pjesama Kijeovski književni susreti*. Kijevo: Općina Kijevo. Izvor:

<https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1907&naslov=o-predaji-u-dugi-i-kazivackoj-situaciji-u-mladosti>, preuzeto: 29. 1. 2019.

Izvori

Šimunović, Dinko (ur. Dunja Detoni Dujmić). 1998. *Mrkodol i druge pripovijesti*. Vinkovci: Riječ.

Lorković, Blaž (ur. Vlatko Pavletić). 2002. Ispovijesti. U: *Izabrana djela*. Zagreb: Matica hrvatska.

The role and significance of the upbringing of female children in 19th century in the example of *Duga*, a short story by Dinko Šimunović

Summary

19th century was marked by tendencies towards generating citizenship classes characterized by the intellectual supremacy of the male sex. In spite of the age of iliricism and the introduction of female authors having downplayed the androcentric perspective in the field of literary production gender polarization is still holding strong. Duga, by Šimunić, speaks about the fate of a female child within the context of the small minded patriarchal view upon the world. It is not friendly towards the female population as is noticable in a number of examples in the story. The majority of family members perpetuates the status quo with their principles of upbringing. By doing so they satisfy the social conventions which insist on rigorous differentiation of gender roles from early childhood. The result of such practice is a tragic outcome for the entire family as a victim of social views and the inability of the individual to escape them.

Keywords: *Dinko Šimunović, emancipation, manipulation, upbringing, gender roles*